

УДК 130.2:159.

В. Цвіркун

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

СВІТОГЛЯДНА НАСТАНОВА ТА УСТАНОВКА (ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РАКУРС)

У світогляді суспільства і людини завжди присутні якісь базові компоненти. Очевидно, що до них варто віднести усталений психологічний термін «установка» та менш опрацьоване, але присутнє у нашій мові поняття «настанова», яке більше стосується мовної практики й, зокрема, більш інваріантного філософського розуміння.

Термін «установка» вже давно фігурує у якості одного із центральних понять психологічної науки, особливо соціальної психології. У психології поняття «установка» найчастіше вживається у зв'язку із поняттям «діяльність». Такий зв'язок є смислосназначимим, оскільки феноменологічно установка походить від діяльності. Дієсловом «установити» в українській мові означається момент завершення якоїсь певної дії.

Поняття «установка» по-перше, традиційно і широко вживане в психологічній науці як визначальний термін загальнопсихологічної теорії установки (Д.М.Узнадзе та його школа); по-друге, поняття «установка» є смисловим фігурантом загальної теорії діяльності українських та російських психологів; по-третє, англословний варіант даного терміна – «attitude» перекладається як «ставлення», тобто означає діяльнісне, стійке відношення людини до світу та її позицію у житті; по-четверте, світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу людиною і форма її самосвідомості базується на стійких структурних складових, до яких відносяться ті із них, що безпосередньо витікають із діяльнісного відношення людини до світу.

Саме до таких стійких структурних елементів світоглядної свідомості, що визначають світоглядне відношення, світоглядну позицію людини належать світоглядні або смисложиттєві установки. Цим поняттям ми фіксуємо спосіб виявлення, «дію» світогляду та світоглядної свідомості, предметом яких є відношення людини до світу. Таким відношенням охоплюється вся система видів діяльності суб'єкта, людини, що освоює і творить світ власного буття.

Світогляд – це завжди позиція, «стояння» Людини перед чимось і перед кимось, у тому числі і перед собою. Таке стояння, і навіть протистояння, неможливе без опори, опертя, певного життєвого, буттєвого фундаменту, до наріжних цеглин якого ми схильні відносити смисложиттєві, тобто світоглядні установки.

Світоглядним установкам притаманна й дифузія у сферу підсвідомого. Тому вони майже не піддаються змінам після своєї сформованості та «осілости» у структурному фундаменті світоглядної свідомості, а тим паче у підсвідомості людини. Механізм їх спрацювання і дієздатності практично незмінний до тих пір, поки не зазнають суттєвих змін смисложиттєві, світоглядні орієнтації суб'єкта діяльності, носія певного світогляду та світоглядної позиції.

Окрім поняття «установка» у нашій мові вживається термін «настанова». Відмінність «настанови» від «установки», перш за все, полягає у тому, що першою ми характеризуємо напрям дії, настановлення на щось, що постійно перебуває в центрі уваги, тоді як друга, вказує на щось стабільне, практично незмінне, постійне: певна дія завершена, зафіксований її результат і цей результат «осідає» у якості структурного елемента свідомості, при чому настільки стійкого, що свідомість без особливої напруги залучає його у кожному випадку свого активного впливу на життя, а отже й на діяльність.